

Avtor slovarja bi bil tudi moral pregledati nova pravila češkega pravopisa, ki so v veljavi že od leta 1958 in se po njih piše npr. *sirup*, ne pa *syrup*; z enim, ne z dvema s se pišejo *sací*, *savec*, *sutiny* (528), in drugo. Izrečnih napak je v slovarju sorazmerno zelo malo; tako npr. ni samostalnika *cavyk* — hrup, vrišč, prepir (31), ampak samo množinsko *cavyky* (T 136), ki je pa tudi navedeno v geslu; očitno tiskovna napaka je *plyně* (337) z enim namesto z dvema *n*, *strumek* (s krožcem na *u*) (610) namesto *stromek* in podobno. Napačno zaznamovanje samoglasniških dolžin je sorazmerno redko.

Kaj nam te pripombe povedo o slovarniški praksi in s tem o eventualni novi izdaji tega češko-slovenskega slovarja?

Zastarelih, malo rabljenih ali narečnih besed je v slovarju Frana Bradača čezmerno veliko (prim. npr. str. 30—31, gesla *cabiti* do *cejkati*), iz Trávníčkovega slovarja bi bilo treba izbirati bolj kritično, z večjim upoštevanjem »današnjem« (podčrtala F. B.) knjižne in govorne češčine — kakor to sicer pravi v predgovoru avtor sam.

Je pa treba povedati, da v izbiri gesel ta slovensko-češki slovar ni izjema. Drugače dober češko-bolgarski slovar Cvetane Romanské, posebno njena 3. izdaja iz leta 1961, je prav tako pod vplivom slovarja Váša-Trávníčka poln narečnih, krajevnih in zastarelih besed, ki jih na Češkem in Moravskem poznajo samo poznavalci stare češčine ali dialektologije. Prednost tega slovarja pa je, da dosledno navaja stilistične oznake in pripombe o starosti posameznih besed in o tem, kje se pojavljajo.

Trávníčkov slovar obsega tudi razmeroma le majhno količino izrazov današnje splošne pogovorne češčine — toda to ni čudno, saj je bila večina njegovega gradiva zbrana pred več kot 40 leti in torej danes po malem že zastareva. Med drugimi strokami pa tudi slovaropisje (leksikografija) dosega novo stopnjo; dela z veliko zanesljiveje zbranim gradivom in lahko na podlagi bogatih virov presojajo tudi pogostnost posameznih izrazov. Poleg tega mislim, da je prav v češkem — tudi prevodnem slovarju — nujno navajati vsaj najosnovnejše pripombe o stilistični uvrščenosti besed (knjižni, govorni, arhaični, zastareli, narečni), včasih tudi o pogostnosti in starosti besed, kar je nujno zlasti tedaj, če naj bo slovar tudi nekako pomagal za prevajalca; sedaj prevodi posameznih gesel Bradačevega slovarja sicer ohranjajo predmetno vrednost češkega besedja, manj pa njegovo stilistično kakovost.

Čeprav sem se namerno omejila zlasti na pomanjkljivosti Češko-slovenskega slovarja dr. Frana Bradača, ni mogoče prezreti tudi njegovega velikega pomena; ta je zlasti v precejšnjem obsegu dela, v splošno dobrih prevodih, pa še v tem, da brezdvomno precej prispeva k našemu vzajemnemu zblizanju. Le da bi se njegova naslednja izdaja morala bolj prilagoditi današnjemu stanju češčine; s tem bo njegova vrednost še narasla.

Ludmila Novakova
Filozofska fakulteta Praga

SLOVSTVENA ZGODOVINA NA KONGRESU JUGOSLOVANSKIH SLAVISTOV V BUDVI (od 5. — 11. oktobra 1969)

Razpravljanju o literarnozgodovinskih vprašanjih sta bila namenjena drugi in četrti dan kongresa. Osrednja tema prvega dne je bila metodologija slovstvene zgodovine, drugega pa jugoslovanska slovstva, njihovo mesto v evropski književnosti, stiki naših slovstev z evropskimi ter medsebojni vplivi.

Glavni referent prvega dne je bil Ivo Franješ iz Zagreba: O metodologiji slovstvene zgodovine (s posebnim ozirom na hrvatsko). Uvodoma si je zastavil dve vprašanji: 1. Ali ima naše slovstvo in njegova zgodovina poleg ožjega narodnega pomena še kako splošno in ali je preučevanje naših slovstev samo kulturnozgodovinski napor ali pa lahko daje tudi znanstveno in estetsko zadovoljstvo? 2. Ali lahko slovstvena teorija, zgrajena na takih malih književnostih s svojim prispevkom obogati splošno teorijo književnosti? Ali lahko pridemo do še tako skromnih rezultatov, ki jih lahko damo samo mi?

Nato je referent prikazal metode obravnavanja leposlovnih del, od katerih vsaka omogoča pisanje specifične slovstvene zgodovine. Prva je zgodovina oblike oz. vrste. Slovstveno zgodovino je mogoče pisati kot zgodovino posameznih del, njihovega mesta v času, ko so nastala, njihovega mesta v teku stoletij in desetletij, ki nas ločijo od njih. (Kot primera navaja mesto Preradovića danes ter rast in pad navdušenja za Gundulića.) Leposlovna dela je mogoče preučevati tudi kot snov, gradivo (npr. kako je umetniška resnica sestavni del zgodovinske resnice). Tudi sociologija in ekonomika sta lahko izhodiščni točki literarnozgodovinskega raziskovanja, toda ne umetnost kot socialni pojav, temveč umetnost, ki ji postane socialen pojav navdih, temeljno gibalo. Leposlovje ni nikoli, vsaj prvotno ne, ustvarjalo filozofske sisteme, vendar je slovstvenemu zgodovinarju lahko tudi filozofija izhodišče raziskovanja (filozofski sistemi v književnostih in dobah niso slučajni, npr. Schopenhauer in hrvatski realizem). Slovstvena zgodovina se piše tudi s stališča idejnih in političnih bojov ali vzporedno z zgodovino njenega jezika ali z vrednostno-estetskih stališč.

Naše razmere da še niso dozorele za širšo, celovito sintezo, zato lahko naša znanost zahteva samo uredništvev različnih, v našem položaju utemeljenih raziskovanj leposlovnih del oz. razdobij, saj vsak način obdelave vodi po daljši ali krajši poti do spoznanja umetnostnega pojava, ki ga ni mogoče izolirati od življenja. Po opozoritvi na enostranost pozitivistične kritike ter na drugo skrajnost, golo estetiko, je referent pozval na delo za novo zgodovino književnosti.

Na Frangešev referat se je prijavilo 9 koreferentov. Tvrtko Č u b e l i ć (Zagreb) je govoril o mestu ljudskega pesništva v slovstveni zgodovini in poudaril njeno specifičnost. Menil je, da za preučevanje ljudskega pesništva niso primerna merila slovstvene zgodovine; saj gre za dve poetiki, za dva načina ustvarjanja. Prikazati je treba avtonomni tok ljudske umetnosti in jo tudi avtonomno ter specifično uvrstiti v slovstveno zgodovino. Sveto Petrović (Zagreb) je govoril o stališču sedanjosti in stališču preteklosti v zgodovini slovstev ter postavil tezo, da pri preučevanju slovstvene zgodovine ni mogoče zanemariti narodnega vidika (primerjalna književnost je samo veja narodnih književnosti); pri tem je treba upoštevati pluraliteto ter ocenjevati s stališča sodobnosti, ugotoviti, kaj odloča, da kako delo še živi, da je umetnina, in misliti na to, kaj je treba uvrstiti v zgodovino. Petrović meni, da je izraz jugoslovanska književnost mogoč tudi za preteklost; tudi z današnjega stališča je mogoče obdelati jugoslovanske književnosti s perspektive narodnih književnosti.

Fran Petreć (O metodologiji literarne zgodovine s posebnim ozirom na slovensko književnost) je na vprašanje, ali je mogoče slovensko slovstvo in takó tudi druga slovstva malih narodov obravnavati z metodologijo velikih slovstev, ob kratki zgodovini slovenske lirike, ki je rasla zlasti iz ljudskega pesništva (to v velikih književnostih ne živi), s snovjo narodnega boja (tuja velikim književnostim), odgovoril, da je nujno iti v korak s sodobnimi teorijami, vendar posebne značilnosti naše književnosti zahtevajo svojo metodologijo, ki bo veljala za nas in sorodne narode. V koreferatu O »evropskem kontekstu« narodnega slovstva je Ivo Vidan (Zagreb) poudaril in ob mnogih primerih dokazoval, da je pri ocenjevanju jugoslovanskih slovstev treba upoštevati dvoje: priznavanje zvez s tujimi slovstvi in zgledi ter domača, lokalna prizadevanja; metodološki pristop mora biti gibek; upoštevati mora tako genetično analizo kot stilne posebnosti dobe. Ob Krleževem ciklu Glembajevih je pokazal na vzporednice z Ibsenom, z Zolajem, Strindbergom, Saltykovom-Ščedrinom (Geneološki ciklus, nepovrnjena usoda družine v določenem času), toda tudi na razlike Krleža po stilu in po odnosu do likov. Nazorno, razumljivo in sprejemljivo je koreferent dokazal, da evropski leposlovni kontekst ni nekaj pasivnega, ampak je celoten kulturn pojav, obenem pa dokazal, kako postane hrvatski pisatelj (konkretno Krleža) sam kontekst drugim piscem. Popoldne je Dimitrij Vučeno v (Beograd) priložnostno spregovoril o Stjepanu Mitrovu Ljubišu (roj. pred 140 leti v Budvi). Ljubiša je s svojimi proznimi deli našel pot do bralca predvsem s herojstvom in humorjem, prehajajočima v estetsko umetniško vred-

nost; v njih se prepleta romantika (herojstvo, prehajajoče v legendo, intimne slike) in realizem (vizija konkretnega sveta). — Sledilo je še 5 koreferatov; 4 o osrednji problematiki tega dne, Dimitar Š o p o v (Skopje) pa je govoril o Kirilu Filozofu ter avtorju njegovega žitja.

Jože P o g a č n i k (Zagreb, K problematiki preučevanja slovstvenih izrazov) je razpravljal o dosedanjih pristopih (stilistična kritika, interpretacija, slovstveno-zgodovinska smer), ugotavljal njihove pozitivne in negativne strani ter poudaril, da je slovstvena zgodovina znanstvena disciplina s samostojno metodologijo; le-ta izhaja iz slovstvenih pojavov, utemeljena pa je ontološko. Slovstveno delo je potrjeno tudi aksiološki analizi (vrednotenju), zato ideala objektivnosti in njenih podlag ni mogoče spraviti v enostaven obrazec. Perspektiva slovstvene zgodovine je po referentovem mnenju v tem, da se izvleče iz začaranega kroga interpretacije in iz jalovega zlorabljenja metodološkega izročila. Njene poglavitne naloge so v ponovni utemeljitvi, v ontološkem vprašanju ter v problemu vrednosti in ciljev. To pa bodo mogli uresničiti ustvarjalno nadarjeni in duhovno odprti posamezniki, ki se bodo zavedali teže besed in odgovornosti analize. — Franjo G r č e v i č (Zagreb) je govoril o nekaterih načelnih problemih srbske slovstvene zgodovine. Ugotovil je, da zadnjih 70 let bujnega ustvarjanja srbsko slovstvo nima slovstvene zgodovine. Izrazil je pomislek nad metodologijami Frangeševega referata, saj vsaka zanemari druge vidike. Po njegovem sta sprejemljivi dve: 1. presojeti slovstvena dela v njihovi procesnosti in 2. v njihovem slovstvenem ustroju. Načel je ponovno problem periodizacije, kjer ni dosežen niti minimum enotnosti. Predlagal je izrecno slovstveno periodizacijo, izvenčasovne oznake po idejnih skupnih potezah; še bolj problematično kot 19. mu je 20. stoletje, saj je prevelika časovna razsežnost, da bi bilo lahko eno samo obdobje; sicer pa so različne dežele doživljale tudi iste pojave različno.

Vera A n t i ć (Skopje) je menila, da na kongresih vse preveč teoretiziramo, namesto da bi se lotili konkretnega dela; delo za slovstveno zgodovino jugoslovanskih narodov se namreč od sarajevskega kongresa ni nikamor premaknilo. Nato je referentka nakažala, kakšna naj bi bila jugoslovanska slovstvena zgodovina: iz nje naj veje skupen jugoslovanski duh, obsega naj uvodne poglede evropskega in svetovnega slovstva po temeljiti izbiri (neposredni vplivi, odnosi); slovstvena zgodovina naj podaja zlasti snov, idejo, zgradbo, like, jezikovne in stilistične oznake; zaželeno so tudi kritične pripombe, ocene kritikov, esejistov, pisateljevih sodobnikov pa vse do danes. — Tudi Goce S t e f a n o v s k i, Č e d o C v e t k o v i k' in V o j o J a k' o v s k i so v skupnem referatu poudarili nujnost jugoslovanske pobude in dela za skupno izdajo slovstvene zgodovine. Ugotavljajo veliko stihijo na področju slovstvene zgodovine, ki je privedla do različnih publikacij, od skript, preko čitank, raznih priložnikov do slovstvene zgodovine posameznih narodov. Referenti se zavzemajo za dvojno izdajo slovstvene zgodovine: enciklopedično, ki bi bila za akademske potrebe, in praktično šolsko, ki naj bi temeljila na načelu učni program — učbenik — pouk. Predložili so svojo zamisel: slovstvena zgodovina mora pokazati stik z zgodovinsko-političnimi, ekonomsko-socialnimi, filozofsko-slovstvenimi in teoretično-estetskimi manifestacijami ob bojih, odnosih, razumevanju določene dobe. Taka zgodovina mora temeljiti na materialističnem pogledu na svet, osvobojena bodi dogmatizma, pragmatizma, idealistično-metafizičnega estetiziranja, racionalističnega zaletavanja in predimenzioniranja. Vsak zastopnik posamezne slovstvene dobe naj bo predstavljen kot jugoslovanski pisatelj z narodno pripadnostjo in jezikom, slede naj potem še pokrajinske posebnosti. Tako naj slovstvena zgodovina prikaže jugoslovansko skupnost.

K diskusiji se je javilo več govornikov. Med drugimi so razpravljali o nujnosti ene same metodologije pri izdelovanju slovstvene zgodovine, ki naj se je loti pisati skupina 2—3 ljudi. Predlagalo se je tudi, naj se na prihodnjem kongresu postavi na

dnevni red visokošolski pouk leposlovja (Dragiša Živković), pa tudi problem preučevanja starega slovstva, ki ga ni mogoče ocenjevati z današnjimi merili pa tudi ne z evropskimi.

Ob koncu je referent Frangeš branil raznolikost pristopa, čeprav bi seveda bila idealna ena metodologija pri pisanju slovstvene zgodovine. Potrebno je skupno delo, kajti ena oseba takega dela ne zmore. Vsak rod naj da vsaj en pregled slovstvene zgodovine (tako kot je to pri Slovencih).

Na dopoldanskem delu 4. dne kongresa je imel glavni referat Anton Slodnjak (Jugoslovanske književnosti v dobi romantike, njihovi medsebojni odnosi in mesto v svetovni književnosti). Referent je že v uvodu nakazal stike in odnose med jugoslovanskimi narodi, poudaril je, kaj je Levstiku pomenila srbohrvatska književnost, primerjal Ljubiševega Kanjoša Macedonoviča in Levstikovega Martina Krpana, opozoril na sodelovanje slovenskih in hrvatskih protestantskih piscev, omenil, da južnoslovanska ideja vse od Bohoriča ni zamrla, da sta sodelovala Riter Vitezović in Valvasor, da je Ivan Žiga Popovič imenoval štokavsko narečje klasično narečje slovanskih jezikov. Govoril je še o Kopitarjevem zanimanju za srbsko književnost in srbski književni jezik ter o njegovi želji, da zmaga štokavščina. Po kratkem pregledu in orisu predromantike in romantike v Evropi se je ustavil ob romantiki Jugoslovancev in njeni periodizaciji, ki mu je sicer nasilen, a vendar potreben pedagoško-znanstveni pripomoček. Vse jugoslovanske variante, razen makedonske romantike, gredo v prvo polovico 19. stoletja.

Pri Slovencih, po Slodnjaku, pomeni začetek romantike Kopitarjeva Gramatika 1809 in se sklene z izidom Prešernovih Poezij 1847 oz. petega zvezka Kranjske čbelice 1848. Pri Hrvatih se pričinja nova doba hrvaškega slovstva z Gajevo Kratko osnovo, ali še bolje z Danico 1835, po 1848 pa se tok ustvarjalne zavesti pri najboljših slovstvenikih prevesi v realizem; torej nimajo prav slovstveni zgodovinarji, ki govorijo o hrvaški romantiki vse do 1881. Pri Srbih se po njegovem pričinja romantični val z uporom 1804, konec petdesetih let pa se tudi v srbski književnosti kaže usmeritev v realizem. Pri Makedoncih je zaradi neugodnega položaja, težkih razmer in oddaljenosti od žarišč evropske romantike prišlo do začetkov romantike šele v drugi polovici 19. stoletja. Ob koncu je Slodnjak ugotovil, da je zgodovinska sočasnost narodnoprivrednih in romantično-estetskih pobud na ozemlju slovenskega, hrvaškega in srbskega naroda povzročila v začetku 19. stol. enkratno umetniško idejno sintezo med ljudsko in izobražensko tvornostjo, da so romantična slovstva jugoslovanskih narodov v glavnem revolucionarna in optimistična, da so v njih upodobljene prisrčna človečnost, vseobsezajoča, a vendar naravna in preprosta vernost ter nepodkupljiva in nepremagljiva svobodoljubnost (Prešeren—Mažuranič—Njegoš) ter da so se romantična slovstva jugoslovanskih narodov morebiti med vsemi drugimi slovstvi najbolj organsko prelila v realizem.

Koreferenti (bilo jih je 7) so osvetlili dobo romantike z najrazličnejših vidikov. Đorđe Živanović je govoril o Odmevih poljske in slovaške romantike pri nas. V dobi romantike so pri nas prevajali le Mickiewicza (npr. Vraz Dziade), ideje Kollarja in Štura pa so nam bile mnogo bližje; srbski mladini je bil zlasti vzor Štur. Sodobna srbska mladina je odklonila pesmi Branka Radičevića, ki ni bil Šturov učenec, češ da ni slovenski pesnik, v Beogradu so njegove pesmi celo prepovedali in šele po 10 letih o njem pozitivno sodili. Miroslav Šicel je pod naslovom Problem romantike kot stilske formacije v hrvatskem slovstvu dokazoval, da je hrvatsko slovstvo prve polovice 19. stol. bližje klasicizmu in predromantiki kot romantiki. Ker ni mogoče določiti ene prevladujoče stilne formacije v tej dobi, predlaga zanjo naziv obdobje intergracije raznorodnih sil.

Neposredno o Slodnjakovem referatu je govoril Juraj Martinović (Sarajevo). V nasprotju s Slodnjakom meni, da je vsako naše slovstvo zaradi svojih stilnih in idejnih posebnosti samosvoj organizem, ki širi in bogati skupnost jugoslovanskih slovstev. Te so zlasti izražene v slovenskem slovstvu, npr. v Prešernovem delu, v Kopitarjevih

nazorih in odnosu Kopitarja do Prešernove pesmi. V razvoju slovenskega slovstva od začetka 19. stol. ugotavlja značilno pretrgano črto. Kopitar je sprejel nekatere romantične ideje, hkrati pa nastopal kot nasprotnik romantike. Kontinuiteta prosvetiteljskega prizadevanja in knjižnega programa se razvija od Zoisovega časa do Levstika, ko preraste v njegovem Martinu Krpanu in Popotovanju v varianto slovenskega realizma. V Prešernovem času je le potisnjena ob stran. Zato je referentu doba od izida Kopitarjeve Gramatike do 1830 predromantika, Prešernova doba zrela romantika, dobo od 1848 do 1858 pa mu najustreznejše označuje kriza romantike.

Dragutin Mirković je govoril o Folklori kot izvoru in inspiraciji v umetniškem ustvarjanju srbskih in slovaških romantikov. Vukoman Džaković je dokazoval realističnost Gorskega venca: zgodovinsko dogajanje, čas, kraj, politično ozadje so realistične prvine, prav tako so realistični vsi notranji družbeni faktorji in razmere, tudi konec ni idealiziran, ampak je neizbežna nužnost. — Zadnja koreferentka je bila Cvetana Orandžieva (Skopje).

Referat in koreferat so izzvali živahno diskusijo. Stanko Dvoršak (Zagreb) je namesto Šiclovega »obdobja integracije heterogenih sil« predlagal izraz »hrvatska romantika«. Milivoj Urošević (Srbija) se je strinjal s Slodnjakom, da je romantika 50. in 60. let prepletena z realizmom; takrat je že močno hegeljansko, materialistično teoretično pojmovanje, ki je vplivalo izključno na razvoj realizma. Ob koncu dopoldanske razprave je povzel besedo A. Slodnjak.

Popoldanski del kongresa je obravnaval sovjetsko-jugoslovanske slovstvene odnose med obema vojnama (referat Radovana Lalića, Odnosi med sovjetskim in jugoslovanskimi slovstvi. To je bila bolj bibliografija (po mnenju diskutantov nepopolna), kronološka navedba objav pri nas, obveščanje javnosti o kulturi Sovjetske Rusije, navedba prvih člankov o posameznih sovjetskih avtorjih, prvih prevodov itd. Referat obsega tudi informacijo o pisanju in prevajanju iz književnosti jugoslovanskih narodov v ruščino in še beležko o kulturnem sodelovanju med narodnoosvobodilno vojno. — Milosav Babović je govoril o drami Najezda Leonida Leonova. Prvič so jo uprizorili jeseni 1944 na Visu; tako je prišla v zgodovino naše revolucije in naše kulture. Blaže Ristovski pa je izčrpno dopolnil Lalićev referat s prispevkom o preučevanju makedonsko-sovjetske literature med obema vojnama. (Lalić teh odnosov sploh ni omenil.) Govoril je o celokupnih zvezah Makedonije, ne samo vardarske, ter poudaril, da zveze niso obstajale samo v prevajanju. Po vojni so se odnosi med obema književnostima še poglobili. Koreferat Ristovskega je dopolnil še Vojislav Ilić (Novi Sad) z novimi podatki o prevodih ter sovjetsko-makedonskih vplivih in o delu makedonskega gledališča v emigraciji v Bolgariji. Aleksander Kešić (Sarajevo) je bil mnenja, da bi bilo treba spregovoriti ne samo o pozitivnih, ampak tudi o negativnem vplivu pri ocenjevanju sovjetsko-jugoslovanskih odnosov ter je očital Laliću pomanjkljivosti. Vasilij Kalezić pa je menil, da bi bilo treba razpravljati o teoretično-ideoloških in družbeno-političnih ter praktičnih odnosih. Diskutanta Malik Mulić in Sanko Dvoržak sta polemizirala z diskutanti o smislu in nesmislu vnašanja partijnosti v slovstvu, o prvorazrednih piscih ter o sodbi »deseterazrednih igralcev« (v Najezdi Leonova). Lalić je v zaključni besedi priznal nepopolnosti svojega referata, zlasti kar zadeva makedonsko književnost, in obljubil, da bo v tiskan referat vnesel dopolnitve, ki se mu zde potrebne.

V obeh dneh kongresa, posvečenih slovstvenozgodovinskim vprašanjem, se je zvrstila vrsta zanimivih in dobrih referatov, vrsta problemov in predlogov, sprejemljivih in nesprejemljivih, vendar so mnoga zastavljena vprašanja ostala odprta (metodologija zgodovine književnosti, delo za skupen pregled jugoslovanskih književnosti, periodizacija 19. stol. itd.), mnoga načeta že na sarajevskem kongresu, a tudi sedaj nerešena. Pridružila so se jim le še nova vprašanja. V primerjavi s prejšnjimi kongresi pa lahko ugotovimo, da je razprava potekala na akademski višini, tudi če so se kresala povsem različna mnenja in nasprotni pogledi.

Mira Medved
Pedagoška akademija Maribor